

Висновок

про наукову новизну,
теоретичне та практичне значення результатів дисертації

Бачун Лілії Ігорівни

на тему «Ономастикон української прози
про період національно-визвольного руху
першої половини ХХ століття»

на здобуття наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 035 Філологія

Актуальність дослідження. Незважаючи на значні досягнення в українській ономастиці, є ще лакуни, які потребують уваги науковців. Л. І. Бачун запропонувала комплексне дослідження ономастикону української прози. Вибір проблематики детермінований передусім тим, що ономастикон у художньому творі додає інформацію для інтерпретації тексту, увиразнює зміст, тобто виконує істотну текстотвірну функцію (служує для характеристики епохи, відображення творчого мислення письменника, особливостей його стилю). Такий напрям досліджень видається актуальним.

Дисертаційна праця Л. І. Бачун пов'язана з науковим напрямом кафедри загального мовознавства і слов'янських мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Актуальні проблеми сучасної лексикології (ономастики), дериватології та граматики» (реєстраційний номер 0113U003329) та «Проблемні питання сучасної лексикології, граматики та когнітивної лінгвістики» (реєстраційний номер 0120U102350). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 4 від 25 жовтня 2016 р.).

Структурування роботи, виклад матеріалу й оформлення дисертації здійснено відповідно до вимог на здобуття наукового ступеня доктора

філософії. Відрадно, що теоретико-методологічну базу рецензованої роботи представлено вичерпно. Підготовлена анотація відповідає сучасним критеріям. У вступі подано необхідні рубрики (сформульовано об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження, питання про методи реалізації задекларованих завдань, висвітлено наукову новизну, вказано на теоретичне і практичне значення результатів).

Архітектоніка дисертації поетапно розкриває тему дослідження. Розділи роботи присвячені теоретичним основам вивчення ономастикону української прози (розділ 1), історичним літературно-художнім антропонімам (розділ 2), віртуальним літературно-художнім антропонімам (розділ 3), іншим розрядам і класам власних назв у творах про національно-визвольний рух першої половини ХХ століття (розділ 4). Кожен із названих розділів має нестереотипну, але водночас логічно вибудовану структуру. Усе це дало змогу дисертантці сформулювати засадничу позицію, що цілісний зв'язок мови та соціуму визначає соціокультурні та соціолінгвістичні чинники впливу на функціонування власних назв.

Рецензована дисертація має інтегральний характер, оскільки виконана на помежовій ділянці соціолінгвістики, соціономастики, літературної ономастики, теолінгвістики, стилістики, лексикології, історії мови, лексикології, семасіології, лексикографії, лінгвостилістики. Як засвідчує огляд літератури, здобувачка належно вивчила наукові праці із задекларованої проблематики, опирається і на класичний доробок, і на нові роботи.

Лілія Ігорівна слушно звертає увагу на актуальний мовознавчий тренд про важливість розгляду функціональних аспектів у повсякденній взаємодії, зокрема про варіації використання імен, причини уникнення деяких назв імен, негативні асоціації з певними назвами, про те, як мовці сприймають самі імена, які використовують.

Системно проаналізувавши структурні варіанти імен, семантичні й афіксальні аспекти творення прізвищ персонажів, варіанти творення

андронімних назв та варіанти соціально зумовлених літературно-художніх антропонімів, дисертантка переконливо доводить, що отримані нею результати корелюють із усталеною серед науковців позицією про те, що будь-який персонаж чи образ у текстовій системі твору відображає спочатку реальну картину світу, а потім уже міфопоетичну чи вигадану автором дійсність.

Лілія Ігорівна цілком обґрунтовано виокремлює назви сакрального типу, асоціативно забарвлені топоніми та прецедентні поетоніми, що побутують у творах про національно-визвольний рух першої половини ХХ століття як індикатори віруючого, освіченого і свідомого українського суспільства.

Дисертаційна робота Л. І. Бачун базується на принципах історичності, компаративізму. У процесі дослідження застосовано порівняльно-історичний метод, методи аналізу та синтезу, кількісного аналізу, які дали змогу досягнути мети та завдань дослідження. Наявність у роботі таблиць та діаграм є відображенням кількісних показників, що увиразнюють результати дослідження.

Наукова новизна результатів дослідження вмотивована теоретичною і практичною цінністю роботи. Дисертація виконана здобувачкою цілком самостійно, містить нові, добре обґрунтовані теоретичні результати, що мають значення для галузі гуманітарних наук та є важливими для ономастики та мовознавства загалом.

До ключових та новаторських результатів наукової діяльності Л. І. Бачун слід віднести те, що її дисертаційна робота є першим комплексним інтегральним і міждисциплінарним дослідженням власних назв на помежовій ділянці літературної ономастики і соціономастики у творах про національно-визвольний рух України першої половини ХХ століття (період 1917–1921 рр. і 1942–1954 рр.).

Найбільш істотні наукові результати дисертації можна окреслити такими положеннями: укладено корпус онімного матеріалу про національно-

визвольний рух України першої половини ХХ століття; встановлено назви реальних історичних відповідників псевдонімам і псевдам повстанців та їхнє кількісне використання письменниками в текстах аналізованих творів; проаналізовано варіативну й асоціативно зумовлену частину функціонування назв історичних осіб; визначено мотиваційно-категоріальні основи присвоєння прізвищ назвам персонажів; вмотивовано варіативність і причини функціонування теоніма «Бог», інших сакральних назв та назв-корелативів біблійного дискурсу. Як прийнято в ономастиці, окреслено структурно-семантичні особливості використання письменниками літературно-художніх антропонімів.

У поле зору здобувачки потрапили різнорівневі мовні одиниці. У текстах творів про визвольний рух України першої половини ХХ століття Л. І. Бачун встановила функціонування трьох категорій назв-андронімів згідно з моделями способу творення та мотиваційної зумовленості: модель із формантом *-их(a)*, формантом *-к(a)*, формантом *-ов(a)*. На основі суфіксальних формантів *-єв*, *-ов*, *-ин*, *-ів*, *-їв* та флексії *-а* констатовано факт побутування соціально вмотивованих антропонімів, що мають у складі посесивний антропонім або присвійну семантику належності до роду. Використання соціально зумовлених літературно-художніх антропонімів виразняють вплив соціуму на формування антропонімів і підтверджують нерозривний зв'язок антропонімів та суспільних стандартів.

На підставі коректного аналізу виявлено кількісну різницю в побутуванні апелятивів, що позначають родинні відносини чи соціальний статус літературно-художніх антропонімів, у текстах творів про визвольний рух 1917–1921 і 1942–1954 років. Л. І. Бачун підсумовує, що використання апелятивів чи характеризувальних прикметників для позначення вікової категорії персонажа є кількісно вищим в аналізованих художніх текстах, аніж у творах-спогадах, що демонструє детальнішу сконцентрованість на історичних фактах і подіях.

Імпонує кількісний аналіз джерельного матеріалу. Наприклад, встановлено, що кількісна варіативність повних основ імен персонажів є більш частотною в текстах творів про національно-визвольний рух 1917-1921 років. Здобувачка уважна до мовних фактів. Так, детально розглянуто варіанти найменувань, що позначають назву України (*Батьківщина, Вітчизна, Вкраїна, Держава, Земля, Край, Ненька*), з'ясовано їхню кількісну, конотативну складову й місце в загальній системі конотативно орієнтованих топонімів.

Вважаємо, що **достовірність й обґрунтованість наукових положень і висновків** забезпечено багатоаспектним аналізом наукової літератури, зібраного ономастичного матеріалу (на основі текстів 20-ти творів про національно-визвольний рух за незалежність України) та упорядкованого у формі кількох детальних покажчиків, котрі повністю корелюють із предметом дослідження. Поціновуємо оптимальний спосіб паспортизації матеріалу. Кількість та якість використаних матеріалів, докладність їхнього аналізу створюють передумови для забезпечення достовірності результатів дисертаційної роботи.

Теоретичне та практичне значення представленої дисертації.

Робота має важливе **теоретичне значення**, позаяк сприяє вирішенню теоретичних питань, пов'язаних із впливом соціуму на формування онімів; варіативним, кількісним та асоціативним функціонуванням літературних онімів, історичних назв і конотонімів.

Доказовість сформульованих дисертанткою положень підсилює теоретичну значущість роботи. Так, Л. І. Бачун стверджує, що прізвиська як абсолютно самостійні онімні назви відображають соціальну вмотивованість первинного свого походження в текстах аналізованих творів. Мотиваційна база назв-прізвиськ двох періодів (1917–1921 і 1942–1954 рр.) ґрунтується на присвоєнні прізвиська персонажу через зовнішньо-поведінкову модель, родинні відносини, найменування функціонує із власне лексемою *прізвисько* або ж назва надана без очевидної мотивації.

Висновки після розділів і загальні висновки в дисертації цілісно підсумовують результати спостережень авторки. Дисертантка констатує, що власна назва в тексті художнього твору через властиві їй суспільно зумовлені історичні події, культурологічні чинники та інші референтні зовнішні зв'язки стає своєрідним словом-символом із додатковим емоційно-асоціативним забарвленням. Таким чином, онім, виявляючи ознаки надетнічних культурних архетипів, породжує поняття ономастичної харизми, в якій закладено колективний досвід найменування. Конотативна онімія займає чільне місце в дослідженні функціонування пропріативів у текстах художніх творів.

Рецензована дисертація має виразне **прикладне значення**, котре дисертантка цілком слушно вбачає у можливості її використання у лінгводидактиці вищої школи, зокрема під час викладання курсів літературної ономастики, соціономастики, спецкурсів із конотативної онімії, теолінгвістики, соціолінгвістики й у різних інших формах наукових і культурно-просвітницьких заходів.

Суголосні із дисертанткою щодо перспективи вивчення пропріативних назв в дослідженні їхнього функціонування в текстах інших художніх та публіцистичних творів про національно-визвольний рух України не лише першої половини ХХ століття, але й початку ХХІ століття; взаємодії власних назв із соціальним середовищем і його впливом на становлення неофіційного антропонімікону зокрема; встановлення історичних відповідників конспіративним назвам та мотивації їхнього обрання; глибшому дослідженні причинно-наслідкових зв'язків використання сакральних назв персонажами художніх творів про визвольний рух та безпосередніх учасників визвольних змагань.

Повнота викладення матеріалів у публікаціях. Л. І. Бачун висвітлила отримані наукові результати відповідно до мети роботи у семи одноосібних публікаціях. Із них шість статей – у наукових фахових виданнях України, які на дату їхнього опублікування внесені до переліку наукових фахових видань

України, затвердженого в установленому законодавством порядку. Одна стаття надрукована в науковому періодичному виданні іншої держави (в Естонії) з наукового напрямку, за яким підготовлено кваліфікаційну працю здобувачки.

Результати дисертації також пройшли належну апробацію на наукових конференціях різного рангу: університетських, всеукраїнських і міжнародних.

ВИСНОВОК

Загалом усі наукові результати, які виносяться на захист, авторка отримала самостійно. Зміст дисертації відповідає заявленій меті. Наукові завдання, які поставила здобувачка, вирішено повністю, мети дослідження досягнуто. Анотація, структура й обсяг роботи відповідають чинним вимогам. У публікаціях здобувачки відображено основні положення дисертації. У висновках до розділів роботи зазначено, у яких публікаціях авторки висвітлено матеріал кожного розділу. Поршень академічної доброчесності не виявлено.

Викладене дає змогу зробити висновок про те, що дослідження Л. І. Бачун «Ономастикон української прози про період національно-визвольного руху першої половини ХХ століття» є завершеною працею, у якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що сукупно розв'язують конкретне наукове завдання, яке має значення для розвитку сучасного мовознавства. Дисертація Лілії Ігорівни Бачун відповідає вимогам п. 10 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, зі змінами, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 9 червня 2021 р. № 608, та може бути представлена у спеціалізованій вченій раді для присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 Філологія.

Результати дисертаційної роботи Л. І. Бачун обговорено і схвалено на розширеному засіданні фахового семінару кафедри загального мовознавства і слов'янських мов Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка 28 червня 2021 року.

Голова фахового семінару

доктор філологічних наук, професор,
декан факультету філології і журналістики
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Т. П. Вільчинська

Рецензенти:

доктор філологічних наук,
професор кафедри української мови
та методики її навчання
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

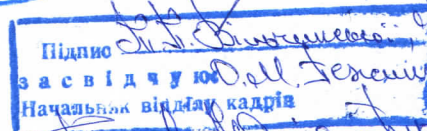
Л. В. Струганець

кандидат філологічних наук, доцент,
заступник завідувача
навчально-методичного відділу,
доцент кафедри романо-германської філології
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

О. М. Пежинська

Учений секретар

28.06.2021 р.

В. Р. Гевко

Підписано: Л. В. Струганець, О. М. Пежинська, В. Р. Гевко
28.06.2021